

ERMENİLERİN HİYANETLERİ VE ERZURUM'DAKİ CİNAYETLERİ

Prof. Dr. Zeki BAŞAR*

Erzurum'un Kurtuluşu, baharın başlangıcı olan mart ayına rastlamaktadır. 3 Şubat 1916 tarihinde düşman eline düşen şehir, 12 Mart 1918 gününde kurtulmuştur.

12 Mart, Erzurum'un Ermenilerden temizlendiği, İstiklal Marşımızın Büyük Millet Meclisinde kabul edildiği, tarihimizin yapraklarında ve milletimizin kalbinde yer alan en güzel günlerden biri... Ermenilerin, hala heyecanını yaşadığımız o gün ve daha önceki günlerde işledikleri cinayetleri zikretmeden evvel, daha eski yılların hadiselerine ve o yılları dolduran hiyanetlerinin mahiyetlerine temas etmek isteriz.

Coğrafya; han olmuş, tarih yolcu... Bununla, insanların, insan topluluklarının ve çeşitli milletlerin türlü tesirlerde durmadan yer değiştirdiklerini, uzun veya kısa süreli yerleşmeler yaptıklarını belirtmiş oluyoruz. Umumi hayat içerisinde Ermenilerin de M.Ö VII. Yüzyılda, fakat daha çok İranlıların akınları sırasında Doğu Anadolu'ya sızdıkları veya yayıldıkları söyleniyor. Sonraki yüz yıllarda (M.Ö. V - IV) ise, Mezopotamya'dan Karadeniz'e doğru çekilen bir hattın doğusuna düşen ve İran'a doğru uzayan yüksek yaylalar bölgesine Armeniya adı verildiği biliniyor.

Coğrafya bakımından bir köprü durumunda olan bu bölgeye, Romalılar, Bizanslılar ve Selçuklular hakim olmuşlardır. Bu imparatorluklar içinde Ermeniler, belki de farklı hususiyetlere sahip parçalar veya birbirlerinden kopmuş küçük topluluklar halinde şurada, burada tutunabilmişlerdir. Durumun böyle oluşu, Türkiye topraklarında yaşayan Ermenilerin hiçbir yerde ve bu arada Erzurum'da çoğunluğu teşkil etmeksizin Osmanlı İmparatorluğunun son günlerine kadar sürüp gelmelerinden anlaşılıyor.

Nitekim, XVIII. yy. da Erzurum şehrinin nüfusu 24.400 iken, bunun 18.000'i Türktür. Ermenilerin sayısı ise sadece 6.000 kadardır. 1871'de Erzurum'un nüfusu 116.588'i bulmuştur. Bunun 86.901'i Türk, 29.687'si Hıristiyandır. 1898'de il olarak Erzurum'un nüfus toplamı 669.000'dir. Bu miktarın 538.422'si Türk, 115.982'si Ermeni, geri kalanı ise Rum vesairedir. Demek ki Ermeniler, Erzurum'da hiçbir zaman nüfusun üçte veya dörtte birinden fazlasına ulaşamamışlardır.

Ermeniler, gerçek yüzlerini 93 harbindeki yenilgimiz üzerine göstermişlerdir.

Ruslarla yaptığımız 1877 (1293) savaşı sonunda imzalamak zorunda kaldığımız Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları (1878) biz Türkler için, ciddi bir Ermeni meselesi doğurmuştur. Rusların Yeşilköy'e kadar gelmeleriyle tarihimizin kara günlerinden birini yaşadığımız bir sırada, yüzyıllar boyu makamların en yücesine oturtup Devlet işlerinin en mahremelerini kendilerine emanet ettiğimiz ve nihayet çeşit çeşit nimetlerimizden yararlandığımız Ermeniler, fırsat düşkünlüğü yapmışlardır. Patrikleri Nersis Vartabetyan'ın başında bulunduğu bir heyet aracılığı ile, İstanbul öncelerine gelen Rus komutanı Grandük Nikola'yı ziyaret etmekte acele davranmışlardır.

1878'den sonra Ermeniler dış devletleri kıskırtmak, Kilikya ve Doğu Anadolu'da kurdukları fedai teşkilatları ile silahlı baskınlar yapmak suretiyle huzursuzluklara yol açmışlardır. Yıllar geçtikçe daha çok azgınlaşarak Babialı'ye yürümek, Osmanlı Bankası'nı basmak, Sultan Abdülhamid'e suikast hazırlamak ilh... gibi çeşitli hadiselere sebebiyet vermişlerdir. Defalarca (50 den fazla) kıyımlara kalkışmış ve isyanlar çıkarmışlardır. Bu arada, Ermeniler, 1894'de patlak veren ve binlerce masum kanının akmasına yol açan Sason (Siirt'in bir ilçesi) hadisesine zemin hazırlamışlardır.

Bu tarihlerde,yani 1877 Türk- Rus savaşı yıllarında Osmanlı Meclis-i Mebusanında, Erzurum Mebusu Ermeni Hamazasp Efendi şöyle konuşuyor:

“ Senelerden beri Rusya, Hristiyanları korumak vesile ve hiyesiyle meydana çıkmıştır. Giriştiği desiseler malumdur. Fakat biz hristiyanlar, halimizden memnun olup, asla himayeye ihtiyacımız yoktur. Şu kadarını beyan edeyim ki, Ermeni milleti, 500 seneden beri Osmanlı Devleti'nde tam bir himaye ve asayiş görmüştür. Ben, Erzurum mebusu, bir Ermeniyim. Bundan 48 yıl önce, 1828-1829 savaşında, bin türlü hile ile kandırılıp Rusya'ya göç ettirilen 100.000 Ermeni orada hakikatı gördükten sonra tekrar anavatana dönmek mecburiyetinde kaldılar. Burada yeniden şefkat ve himaye görmüşlerdir. Ben, Osmanlı Devleti denilen bir babanın evladiyim ki, şimdi bu mecliste, millet mebusluğu fırsatı ile şereflenmiş bulunuyorum.

Şimdi Erzurum'da Ermeniler, her türlü mal fedakarlığında buldukları gibi Ermeni gençleri de Müslüman kardeşleriyle beraber, silah elde taburlar teşkil etmekte ve müşterek düşmana karşı koşmaktadırlar.”¹

Hamazasp Efendi böyle konuşuyor ama, çok geçmeden Ermeniler Erzurum'da silah aranmasını vesile sayarak veya bahane ederek şimdiki Atatürk Yapı Enstitüsü yerinde

¹ Şevket Süreyya AYDEMİR, **Enver Paşa**, C.1. s.75.

bulunan Sanasaryan okuluna kara bayrak çekmişler ve isyan çıkarmışlardır. (1890) Bundan sonra, 1889'da teşkilatlanmış olan Hınçaklar ve 1890'da kurulan Taşnaksutyunlar yapmadıklarını bırakmamışlardır.

1877 savaşında Ruslara kılavuzluk yaparak, şehrin doğusuna düşen ve hemen yanbaşında bulunan Top dağındaki Aziziye tabyasında Ruslarla boğazlaşmamıza sebep olan yerli Ermeniler, I. Dünya Savaşı'nda da Türklere karşı ellerinden gelen her fenalığı yapmışlardır.

Muhtelif tarihlerde hususiyle 1967'de köyleri dolaşarak yaptığımız sıhhatli inceleme ve tesbitlere dayanarak Ermenilerin, Erzurum'da hunharca işlemiş oldukları cinayetlerin saymakla bitmeyecek kadar çok olduğunu söylemek isteriz. Ermeniler halkımıza kalemlerle anlatılmayacak kadar kanlı ve kaba sahneler yaşatmışlardır. Şöyle ki:

Her şeyden evvel halkın ileri gelenlerini toplayıp Rusya içlerine sürdürmüş, sonra merkez ve köylerde bulunan gözü pek kimseleri öldürmüşlerdir. Bunlardan Avukat Ali, Sabri Selimoğlu, Yahya, Veyisefendi Mahalleli Emoç, Kumludereli Hasan ilk günlerde asılanlar arasında zikredilenlerdir.

Bugünkü mülki taksimatımıza göre, Erzurum'un 13 ilçesi ve 1000'den fazla köyü vardır. Ermeniler, bunlardan çoğunu yakıp yıkmışlar, duvarlarda taş; bağ ve bahçelerde ağaç bırakmamışlardır. Unutulmayacak acı sahneler yaratmış, çeşitli işkencelerle tek tek veya toplu halde katliamlar yapmışlardır.

İlk iş olarak gittikleri veya girdikleri her yerde, çevreye korku salmak, halkın moralini bozmak ve direnmelerine engel olmak üzere göstermelik cinayetler işlemişlerdir.

Mesela, kıskırttıkları Ruslara, İspir ilçesinin Norgah bucağında bir dama doldurdukları 65 kişiyi en feci şekilde öldürmüşlerdir. Bunun gibi, aynı ilçenin Gülçimen köyünde 35 kişiyi en insafsız şekilde kurşuna dizmişlerdir. Mohorgot ve Hodiçer köylerinde kadın ve çocuklara varıncaya kadar nice canlara kıymışlardır. İleri gelenlerden öldürdüklerinin boyunlarına ipler takarak sokaklarda sürüklemişlerdir.

1917'de Bolşevik ihtilali üzerine, Rusların Erzurum'dan çekilmeleri Ermenileri savaş malzemesi bakımından çok daha güçlü bir hale getirince, onlar iyiden iyiye azıtlıp azgınlaşmışlardır.

Her yeri ve herkesi iyi bilen yerli Ermeniler, canı kesilmiş, başlarına bir aralık Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Erzurum'u temsil etmiş olan Karakin Pastırmacıyan ile yine bölgede yetişmiş olan Antranik gibi cellatların geçmesi, mahalli halk için bir şanssızlık olmuştur.

Bir aralık kaçıdığı Rusya'dan dönüp Tero – Çeho teşkilatının başına geçen Karakin Pastırmacıyan ile Ermenilerin baş komutanı olan Antranik elele vermişler ve Türklerin ölümlerden ölüm seçmelerini ve kitle halinde öldürölmelerini planlayıp tatbik mevkiine koymuşlardır.

Göç edip içlere gidemeyen veya kaçıp kurtulamayan Erzurum köylülerinden pek çoğu Ermeni zulmüne uğramışlar ve sayısız şehit vermişlerdir.

Mesela, Çat ilçesinin Babaderesi köyünde Ermeniler, 20 kişinin bir anda canına kıymış, Oyuklu ve Parmaksız köylerinden ellerine geçirdikleri 60 kişiyi bir derede göz kırpmadan öldürmüşlerdir.

Oltu ilçesinin Çamlıca köyü halkını, köy deresi karşısına düşen Ambartaş mevkiinde Ruslardan kalma binalara doldurarak yakmışlardır.

Pasinler'in Serçeboğazı, Emerkom, Avlar ve diğer köylerinde yakaladıklarını sadist bir zevkle öldürüp parçalamışlardır.

Karayazı ilçesinin Hanik komunda, 70 kişiyi bir ahıra doldurup yakmışlar ve yine bu ilçenin Mescitli köyünde 30 kadar genci kollarından ve ayaklarından halkavari birbirlerine bağlayıp sonra gözleri açık olduğu halde orta yerde yaktıkları ateşin alevleri arasında bağirtarak öldürmüşlerdir. Aynı köyde kollarından ve bacaklarından birbirlerine bağladıkları diğer bir çok kimseleri de acı işkencelerle öldürmüşlerdir.

Tekman ilçesinin Hacıömer köyünde, erkeklerden başka kadınları da kurşuna dizmişlerdir.

Tortum, Narman, Olur ve Şenkaya ilçelerimizde dahi ölümlerden ölüm beğendirerek nice canlara kıymış ve öldürdüklerinin cesetlerine bile işkence yapmışlardır.

Merkez ilçeye bağlı olanlardan Tekederesi köyünde kadın-erkek 80 kişiyi iki eve doldurup bombalamış ve bir bur kadar Türk'ü de Tuzcu köyünde camiye doldurarak yakmak suretiyle öldürmüşlerdir.

Erzurum merkezinde toplattırılan 12 bin Türk, Başkomutan Antranik'in emri ile 1918 senesinin 11 Mart günü Tahtacılardaki Osman Ağa ve Mürsel Paşa konaklarında yakılmak, istasyon barakalarında kurşunlanmak ve Yanıkdere'de boğazlanmak suretiyle yok edilmişlerdir.

Böyle bir makalenin çerçevesi içerisinde Ermenilerin bütün yaptıklarını köy köy, mahalle mahalle zikretmeye imkan olmadığı için biz bu mevzuda birkaç misal vermekle iktifa ediyoruz. Gerçekte bu şekilde öldürölenlerimizin sayıları nice 10 binleri bulmaktadır.

Savaş yıllarındaki tarihlerde Türkiye ve Kafkasya'daki toplam nüfusları 1.5 milyon etrafında olan Ermeniler, istatistiklere ve gerçeklere hiçbir suretle uymayan mübalağalı bir dil ile, kendilerinden öldürülenlerin fazlalığı iddiasıyla dünya efkarı umumiyesi önüne çıkmış bulunuyorlar. Hakikatte, kendi kayıplarından çok daha fazlasını öldürdüklerini unutmuş görünüyorlar.

Mahalli bir deyimle “ Bara çıkan oynamasını, savaşa giden ölmesini bilecektir”, elbet! Fakat bu işte, Ermenilerin hadiseleri ne kadar tersyüz ettiklerini, insanlığa ve erliğe sırt çevirerek ne derece barbarlık gösterdiklerini anlatmak ve işkencelerini gözler önüne sermek için bazı örnekler vereceğiz²:

1- Yollarda çalıştırma teklifleri ve diğer çeşit teminatlarla evlerinden uzaklaştırıp bir araya topladıkları halkı, sokaklarda canavarca öldürmüşlerdir. Ayrıca bazılarının vücutlarını süngülerle delik deşik ederek gözlerini oymuşlardır.

2- Savunma gücünde olmayan masum kimselerin kafa taslarını parçalamışlar, kılıçla boyunlarını vurmuşlar, ağaç budar gibi parmaklarını, kollarını, bacaklarını kesmişler ve ayrıca bazılarını parça parça doğramışlardır. Bir kısmını çarمیha gerercesine direklere, duvarlara çivilemiş veya kazıklara oturtmuşlardır.

3- İnsanlık duygularından sıyrılarak, hatta insanlıktan çıkıp sırtlanlaşarak yatağa düşmüş hasta ve yaşlı kimseleri çiğneyerek öldürmüşlerdir. Kadınların, gelinlerin ve kızların yüzüklerini almak için işkence olsun diye parmaklarını, bleziklerini çıkarmak için bileklerini kesmeyi tercih etmişlerdir.

4- Gebe kadınların karınlarını yararak çıkardıkları bebeklerini süngüleri ucunda teşhir etmiş, 7-8 yaşındaki kız çocukları dahil olmak üzere, toplayıp götürdükleri her yaştan kadınları günlerce yanlarında tutup lekelemişlerdir.

5- Hınıs misalinde olduğu gibi anaları, gözleri önünde kuzu boğazlar gibi kestikleri yavrularının etlerini, yanmakta olan tandırlarda pişirerek yemeğe zorlamışlardır.

6- Köylerde ve şehirlerde bir kısım halkı ahırlara, merelere, konaklara, camilere doldurarak bombalamış ve yakmışlardır.

Yukarıda temas ettiğimiz gibi Tahtacılardaki Osman Ağa, Mürsel Paşa konakları ile Konaklı köyündeki Salih Ağa'nın ve Derviş Bey'in evleri, Tekederesi köyünde Musagilin Hasan ile diğer hemşehrilere ait evler ve Tuzcu köyü camii sadece birkaç misaldir.

² “Türlü Yönleriyle Erzurum” adlı ortak eserdeki Dr. Zeki BAŞAR'ın Makalesi, s.61

7- Yaylım ateşle öldürdüklerini ayrıca süngülemiş ve aynı zamanda cesetler arasında yaşayanları kandırıp meydana çıkarmak üzere Türk askeri kıyafetine girerek ezan okumuş, vahşice öldürmelerine devam etmişlerdir.

8- Zulüm, işkence, kötülük ve aşağılık adına akla gelen neler varsa hepsini işlemiş ve bu arada çok acı sahneler yaratmışlardır.

Bir misal olmak üzere, yukarılarda verdiğimiz Karayazının Hanik köyündeki hadiseyi ele alacağız. Bu köyde 70 kadar kadın ve erkeği bir ahıra doldurduktan sonra, ahırlıklarına bağlı hayvanları başıboş hale getirmişlerdir. Bu başıboş hayvanlardan bir camış (manda)ın sırtına bir yorgan koyup, Mirza adlı vatandaşımızı bindirerek sıkı sıkı bağlamışlardır. Sonra başından aşağı gaz dökerek ateşe vermişlerdir. Yanmaya başlayan Mirza'nın çığlıkları ve tutuşan yorganın alevleri içerisinde deliren mandanın her şeyi altüst etmesi ve yanmaya başlayan diğer hayvanlar tarafından çiğnenip ezilen insanların hep birlikte yanıp kül olmaları sağlanmıştır. Direklerin dahi tutuşup damın çökmesi ile ahır, bir benzeri dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş işkencelerin kurbanı olan insanlarla hayvanların ortak mezarı haline getirilmiştir.

Sadece Erzurum ve merkez ilçeye bağlı köylerde tesbit ettiğimiz bu türden ve diğer işkencelerle öldürülenlerin sayıları 20.000 kişiyi bulmaktadır. Bunlara ilimizin 13 ilçesi ile sayırlı 1000'den fazla olan köylerinde benzer işkencelerle öldürülen halkı da eklersek genel toplamın ne olabileceğinin hesaplanmasını, okuyucularımıza bırakıyoruz.

Yalnız, kurtuluşu takip eden yıllarda teşkil edilen bir inceleme, tesbit komisyonunda vazife alan bir yazarın, sadece Erzurum'dan Hasankale ve Sarıkamış'a giden yol boyunca düşen köylerde öldürülen Türk sayısının 80.000'i bulunduğunu bildirdiğini kaydetmek isteriz. Yazdıklarımızdan anlaşılacağı şekilde, yapılanların sadece bir kısmını aksettiren acı gerçekler ve örnekler Ermeniler hesabına yüz kızartıcıdır.

Bütün bunları yapanlar, 1921'de Berlin'de Talat Paşa'yı, Roma'da Sait Halim Paşa'yı, 1922'de Tiflis'te Cemal Paşa ile yaveri Nusret ve Süreyya'yı öldürmekle de yetinmemişlerdir.

Türkleri hedef tutan teşkilatlarda vazife alarak hınçlarını sürdürmüş, kıyımlar yapmış ve zaman zaman ellerinden gelen fenalıkları geri bırakmamışlardır. Bir zamanlar Sovyet Rusya casusluk teşkilatlarının başında İvan İvaniç Agayan adlı Ermeni asıllı bir general bulunmuş olması çok manidardır.

1958 tarihli Irak İhtilalinin 1. yıl dönümü münasebetiyle 14 Temmuz 1959 gününde Türklere karşı planlanan katliamı tatbik edenlerin arasında halk mukavemet teşkilatı başı Ermeni asıllı komünist Ojini'de vardır³.

Bu şekilde insanları parçalayanlar, kaderlerinin tarihi tecellisini görerek parça parça olmuş ve bir millet parçası halinde dünyanın birçok memleketlerine dağılmışlardır. Bununla beraber geçmişte yaptıklarını ve içinde buldukları durumları unutan Ermeniler, Kuzey Amerika'da (Birleşik Devletler), Güney Amerika'da (Uruguay), Fransa'da, Lübnan'da ve diğer memleketlerde intikam haftaları düzenleyerek tamamen ters düşen iddialarla dünya halk efkarı önünde yermekten usanıp utanmıyorlar.

(Su yerine Türk kanı içmek) parolalarının yeni bir nişanesi olarak Fransa'nın Lyon şehrinden başka birde Marsilya'da yeni bir abide dikmiş bulunuyorlar. Bütün bu tertip ve tahrikler acaba Ermenilere neler kazandırmış olacaktır. Neden düşünmüyor ve düşünemiyorlar?

Kaynak : Zeki Başar, Ermenilerin Hıyanetleri ve Erzurum'daki Cinayetleri, **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı: 156, Ekim 1975, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1975, s. 321-327.

³ Dr. Hüseyin Yıldırım, Türk Kültürü, sf. 122, Yıl:1972.